অধ্যায় ১৩ ঃ মানৱ সম্পদ গৱেষণা (HUMAN RESOURCE RESEARCH)

অধ্যায় গাঁথনি

১৩.১ উদ্দেশ্য

১৩.২ পৰিচয়

১৩.৩ মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ অর্থ

১৩.৪ মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ বৈশিষ্ট্য আৰু উদ্দেশ্যসমূহ

১৩.৫ মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ গুৰুত্ব আৰু পদ্ধতি

১৩.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১৩.৭ অধিক জানিবলৈ

১৩.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১৩.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

১৩.১ উদ্দেশ্য (LEARNING OBJECTIVES)

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ অর্থ বর্ণনা কৰিব পাৰিব
- মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ উদ্দেশ্য আৰু বিভিন্ন দিশসমূহ আলোচনা কৰিব পাৰিব
- মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ বর্তমান যুগত গুৰুত্ব সম্বন্ধে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ বিভিন্ন পদ্ধতিসমূহ বর্ণনা কৰিব পাৰিব।

১৩.২ পৰিচয় (INTRODUCTION)

এই অধ্যায়ত আমি মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ অর্থৰ লগতে গুৰুত্ব সম্বন্ধে আলোচনা কৰিম। ইয়াৰ পৰা আপুনি মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ উদ্দেশ্য আৰু গুণৰাজিৰ বিষয়েও অৱগত হ'ব। এই অধ্যায়ত মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ বিভিন্ন পদ্ধতিৰ বিষয়ে কোৱা হৈছে।

১৩.৩ মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ অর্থ (MEANING OF HUMAN RESOURCE RESEARCH)

মানৱ সম্পদ জড়িত সমস্যাবোৰৰ সমাধান উলিয়াবলৈ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ তথ্য সংগ্ৰহ কৰা আৰুসেইবোৰ পৰ্যালোচনা কৰাকে মানৱ সম্পদ গৱেষণা বুলি কোৱা হয়। এই গৱেষণা প্ৰধানত মানৱ সম্পদ ব্যৱহাৰ অধ্যয়নৰ লগত জড়িত।

Dale Yoderৰ মতে মানৱ সম্পদ গৱেষণা হৈছে বিভাগীয় ব্যক্তিৰ গৱেষণা য'ত সন্ধান, অনুসন্ধান, পুনঃনিৰীক্ষণ আৰু পুনঃমূল্যায়ণ জড়িত হৈ থাকে।

Michal J. Jucius ৰ মতে ব্যক্তি গৱেষণা হৈছে বিভাগীয় ব্যক্তিজনিন সমস্যা সমাধান বা সমাধান নির্দশন নীতি উলিয়াবৰ বাবে তাৰ লগত জড়িত তথ্যৰ সন্ধান আৰু পর্য্যালোচনা।

১৩.৪ মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ বৈশিষ্ট্য আৰু উদ্দেশ্যসমূহ CHARACTERISTICS AND OBJECTIVES OF HR RESEARCH

১। মানৱ সম্পদ গৱেষণা এটা পূর্বপৰিকল্পিত আৰু পূর্ব আৰ্হিযুক্ত শৃংখলাবদ্ধ প্ৰক্ৰিয়া। ইয়াৰ লগত বহুতো পদক্ষেপ জড়িত হৈ থাকে। সেইবোৰ হ'ল—
   (ক) সমস্যা এটা নিয়মাবদ্ধকৰণ
   (খ) মতবাদ নির্বাচন
   (গ) পৰীক্ষা-আৰ্হিকৰণ
   (ঘ) নমুনা বর্ণনাকৰণ
   (ঙ) তথ্য সংগ্ৰহকৰণ
   (চ) তথ্য পর্যালোচনা আৰু ব্যাখ্যা
   (ছ) বৃত্তান্ত লিখন।

২। যিহেতু ই তথ্যৰ ওপৰত নির্ভৰশীল সেয়ে উদ্দেশ্যমূলক আৰু বৈজ্ঞানিক তথা পক্ষপাতিবিহীন।

৩। ই অকল তথ্য সংগ্ৰহৰ ওপৰতে গুৰুত্ব নিদিয়ে। ই সমাধান উলিয়াওতো সমান গুৰুত্ব দিয়ে।

৪। ইয়াক একে সময়তে কেইবাজনো গৱেষকে প্ৰয়োগ কৰিব পাৰে।

৫। ই নৈমিত্তিক নিৰীক্ষণতকৈ বেলেগ। কাৰণ ই এক আৰ্হিগত অনুসন্ধান আৰু পর্যালোচনা প্ৰক্ৰিয়া।

৬। যিকোনো এটা ধাৰণাৰ যুক্তিযুক্ততা, সত্যতা নির্ণয়ৰ বাবে মানৱ সম্পদ গৱেষণা কৰা হয়।

৭। মানৱ সম্পদ গৱেষণাই জ্ঞান বৃদ্ধি কৰে আৰু বুজাৰ পৰিসৰ বঢ়ায়।

৮। মানৱ সম্পদ গৱেষণা এক ব্যৱহাৰিক গৱেষণা।

মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ উদ্দেশ্য ঃ

মানৱ সম্পদ গৱেষণৰ প্ৰধান উদ্দেশ্যসমূহ হ'ল—

১। মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ প্ৰাথমিক উদ্দেশ্য হৈছে বিভাগীয় ব্যক্তিজনিন সমস্যাসমূহ সমাধান কৰা আৰু জড়িত সকলোৰে জ্ঞানৰ পৰিসৰ বৃদ্ধি কৰা।

২। মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ উদ্দেশ্য হৈছে বিভাগীয় ব্যক্তিজনিন বিকাশৰ প্ৰচলিত দৰ্শন আৰু নীতিসমূহৰ ত্ৰুটিবোৰ নাইকিয়া কৰি প্ৰয়োজনমতে সেইবোৰ বিকশিত কৰা।

৩। মানৱ সম্পদ গৱেষণাই বিভাগীয় ব্যক্তিসকলৰ দক্ষতা আৰু ভাবভঙ্গীবোৰ সুউচ্চ স্থানত একেৰাহে বজাই ৰখাৰ কৌশল আৱিষ্কাৰ কৰাত সহায় কৰে।

৪। ই বৰ্তমানৰ মানৱ সম্পদ পৰিচালনাৰ অৱস্থাৰ মান নিৰ্ধাৰণ কৰে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ঃ মানৱ সম্পদ গৱেষণা বুলিলে কি বুজে?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ ৫টা বৈশিষ্ট্য লিখক।

.....

.....

.....

.....

.....

১৩.৫ মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ গুৰুত্ব আৰু কৌশলসমূহ (IMPORTANCE AND METHODS OF HR RESEARCH)

অনুপস্থিতি, সুৰক্ষাজনিন সমস্যা, অসন্তোষ, দৰমহা আৰু মজুৰি হাৰ, প্ৰশিক্ষণ, বিষয়া, নিযুক্তি পদ্ধতি, নিৰ্বাচন কৌশল ইত্যাদি সম্বন্ধীয় প্ৰশ্নৰ উত্তৰ পাবলৈ মানৱ সম্পদ গৱেষণা অত্যন্ত জৰুৰী। মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ বিভাগীয় ব্যক্তি সম্বন্ধীয় সিদ্ধান্তসমূহ উন্নত হোৱাত সহায় কৰে কাৰণ সুতথ্যইহে সু-সমাধান দিয়ে।

যিকোনো সমস্যা এটাৰ লগত জড়িত অভিজ্ঞতা তথা জ্ঞানৰ সুব্যৱহাৰ আৰু পৰ্যালোচনাই বিভাগীয় ব্যক্তিসকলৰ সু পৰিচালনা নিশ্চিত কৰে। এই ক্ষেত্ৰত মানৱ সম্পদ গৱেষণাই পৰিচালকজনক কৰ্মীৰ উৎপাদনশীলতা বৃদ্ধি কৰি অনুপস্থিতিৰ হাৰ কমোৱাত যথেষ্ট সহায় কৰে।

মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ কৌশলসমূহ ঃ

যিকোনো সংগঠন এটাৰ মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ বহুতো কৌশল আছে। সেইবোৰৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ কিছুমান তলত দিয়া হ'ল—

১। বুৰঞ্জীমূলক অধ্যয়ন ঃ ইয়াত পূৰ্বৰ তথ্যসমূহ পুংখানুপুংখভাৱে পৰীক্ষা কৰা হয়। পূৰ্বৰ কৰ্মচাৰীসকলৰ প্ৰস্থান সাক্ষাৎকাৰৰ ব্যৱস্থা কৰা হয় য'ত তেওঁলোকে সন্মুখীন হোৱা বিভিন্ন সমস্যাৰ বিষয়ে তেওঁলোকক সোধা হয়। প্ৰস্থান সাক্ষাৎকাৰৰ পৰা সংগৃহীত তথ্যবোৰ সমস্যা নিৰাময়ত ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

২। ঘটনা অধ্যয়ন ঃ ইয়াত গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়সমূহ চিনাক্ত কৰিবলৈ সুক্ষ্মভাৱে নিৰীক্ষণ কৰা হয়। এই নিৰীক্ষণৰ পৰা পোৱা ফলাফলৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি ভৱিষ্যতে পদক্ষেপ লোৱা হয়।

৩। জৰীপ পদ্ধতি ঃ ইয়াত সংগঠিত সাক্ষাৎকাৰ বা প্ৰশ্ন-তালিকাৰ জৰিয়তে নিৰ্দ্ধাৰিত তথ্য সংগ্ৰহ কৰা হয়। প্ৰশ্ন-তালিকাৰ প্ৰয়োগে কৰ্মচাৰীসকলক কিছুমান বিশেষ বিভাগীয় ব্যক্তি-পৰিচালনা কাৰ্যাৱলী সম্বন্ধে মন্তব্য প্ৰকাশৰ সুযোগ দিয়ে। ভাবভঙ্গীৰ জৰীপে কৰ্ম-পৰিবেশ সম্বন্ধে কৰ্মচাৰীসকলৰ ধাৰণা জানিব পৰা যায়।

৪। পৰিসংখ্যাবিষয়ক অধ্যয়ন ঃ ইয়াত অৰ্হতাক প্ৰাধান্য দিয়া হয় আৰু পৰিসংখ্যাবিষয়ক সহায় যেনে মধ্যক, মধ্যবৰ্ত্তী ইত্যাদি তথ্য সংগ্ৰহৰ কাৰণে ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

৫। অঙ্কবিদ্যা বিষয়ক আদৰ্শ/নক্সা ঃ পৰীক্ষণত ব্যৱহৃত বিভিন্ন কাৰকসমূহৰ মাজৰ সৰল আৰু জটিল সম্বন্ধবোৰ বৰ্ণনা কৰিবলৈ এই নক্সা বা নমুনাবোৰ ব্যৱহৃত হয়।

৬। উত্তেজনা আদৰ্শ ঃ এই কৌশলত উত্তেজক মতবাদৰ জৰিয়তে বিভিন্ন কাৰকৰ প্ৰতিক্ৰিয়া নিৰীক্ষণ কৰি বিভাগীয় উৎপাদন, ব্যক্তি প্ৰশিক্ষণ, সামূহিক চুক্তি ইত্যাদি সম্বন্ধীয় সমস্যা অধ্যয়ন কৰা হয়।

৭। ক্ৰিয়া গৱেষণা কৌশল ঃ এই কৌশল সংগঠন এটাত কাৰ্যৰত কৰ্মচাৰীসকলৰ দলীয়/সামূহিক ব্যৱহাৰ অধ্যয়নৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

ব্যক্তি-গৱেষণা জৰিয়তে প্ৰকৃত তথ্য সংগ্ৰহ কৰি সমস্যা সমাধানৰ জৰিয়তে বিভাগীয় ব্যক্তিসকলৰ বিষয়ে লোৱা যিকোনো সিদ্ধান্ত উন্নত কৰিব পৰা যায়।

ভাৰতবৰ্ষত প্ৰাথমিকভাৱে ব্যক্তি-গৱেষণাৰ লগত জড়িত সংগঠনবোৰ হ'ল ক্ৰমে—

(১) জাতীয় শ্রমিক সংগঠন/কেন্দ্র, নতুন দিল্লী

(২) টাটা সমাজ বিজ্ঞান কেন্দ্র, মুম্বাই

(৩) Shri Ram Centre for Industrial Relations, নতুন দিল্লী

(৪) Labour Bureau, চিমলা

(৫) Indian Council of Social Science Research, নতুন দিল্লী

(৬) Delhi School of Social Work

(৭) Social Work Managementৰ লগত জড়িত অন্যান্য বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বিভাগবোৰ।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ মানৰ সম্পদ গৱেষণাৰ গুৰুত্ব কি লিখক।

.....

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ মানৰ সম্পদ গৱেষণাৰ অতি কমেও ৩টা কৌশল লিখক।

.....

.....

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ ভাৰতবর্ষত মানৰ সম্পদ গৱেষণাৰ লগত জড়িত সংগঠনসমূহৰ এখন তালিকা প্রস্তুত কৰক।

.....

.....

১৩.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ (LET US SUM UP)

মানৰ সম্পদৰ জড়িত সমস্যাবোৰৰ সমাধান উলিয়াবলৈ বিভিন্ন তথ্য সংগ্রহ কৰা আৰু সেইবোৰ পর্যালোচনা কৰাকে মানৰ সম্পদ গৱেষণা বুলি কোৱা হয়। ই এটা পূর্ব-পৰিকল্পিত আৰু পূব-আৰ্হিযুক্ত শৃংখলাবদ্ধ প্রক্রিয়া। বুৰঞ্জীমূলক অধ্যয়ন, ঘটনা অধ্যয়ন, জৰীপ পদ্ধতি ইত্যাদি বিভিন্ন কৌশলৰ জৰিয়তে মানৰ সম্পদ গৱেষণা কৰা হয়।

১৩.৭ অধিক জানিবলৈ (FURTHER READINGS)

১। Khanka, S.S. (2009). Human Resource Management, S. Chand & Company, New Delhi.

২। Chabra, T. N. (2010). Human Resource Management, Dhanpat Rai & Sons, New Delhi.

৩। Pathak, R.K. (2013). Human Resource Management, Ashok Book Stall, Panbazar, Guwahati.

৪। Michael, V.P. (1995). Human Resource Management and Human Relations, Himalaya Publishing House, New Delhi.

১৩.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান (ANSWERS TO CHECK YOUR PROGRESS)

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ মানৱ সম্পদ জড়িত সমস্যাবোৰৰ সমাধান উলিয়াবলৈ বিভিন্ন প্রকাৰৰ তথ্য সংগ্রহ কৰা আৰুসেইবোৰ পর্যালোচনা কৰাকে মানৱ সম্পদ গৱেষণা বুলি কোৱা হয়। এই গৱেষণা প্রধানত মানৱ সম্পদ ব্যৱহাৰ অধ্যয়নৰ লগত জড়িত।

Dale Yoderৰ মতে মানৱ সম্পদ গৱেষণা হৈছে বিভাগীয় ব্যক্তিৰ গৱেষণা য'ত সন্ধান, অনুসন্ধান, পুনঃনিৰীক্ষণ আৰু পুনঃমূল্যায়ণ জড়িত হৈ থাকে।

Michal J. Jucius ৰ মতে ব্যক্তি গৱেষণা হৈছে বিভাগীয় ব্যক্তিজনিন সমস্যা সমাধান বা সমাধান নির্দশন নীতি উলিয়াবৰ বাবে তাৰ লগত জড়িত তথ্যৰ সন্ধান আৰু পর্য্যালোচনা।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ (১) মানৱ সম্পদ গৱেষণা এক শৃংখলাবদ্ধ প্রক্রিয়া

(২) ই উদ্দেশ্যমূলক আৰু বৈজ্ঞানিক

(৩) ই এক ব্যৱহাৰিক গৱেষণা।

(৪) ই এক আৰ্হিগত অনুসন্ধান আৰু পর্যলোচনা প্রক্রিয়া

(৫) মানৱ সম্পদ গৱেষণাই জ্ঞান বৃদ্ধি কৰে আৰু হজাৰ পৰিসৰ বঢ়াই

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ কিছুমান সমস্যাৰ সন্মুখীন হোৱাৰ ক্ষেত্রত মানৱ সমম্পদ গৱেষণা অতি গুৰুত্বপূর্ণ, যেনে ঃ অনুপসিস্থিতি সুৰক্ষাজনিন সমস্যা অসনেন্তাষ মজুৰি, দৰমহা, পপ্রশিক্ষণ ইত্যাদি। মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ পৰা পোৱা তথ্যৰ দ্বাৰাইহে মানৱ সম্পদৰ সমস্যাসমূহ সমাধন কৰিব পাৰি। ই পৰিচালকসল গুৰুত্বপূর্ণ তথ্য আগবঢ়াই যাৰ সহায়ত পৰিচালসকলে অনুপস্থিতি হ্রাস কৰি কর্মচাৰীৰ উৎপানশীলতা বঢ়াব পাৰে।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১। বুৰঞ্জীমূলক অধ্যয়ন ঃ ইয়াত পূৰ্বৰ তথ্যসমূহ পুংখানুপুংখভাৱে পৰীক্ষা কৰা হয়। পূৰ্বৰ কৰ্মচাৰীসকলৰ প্ৰস্থান সাক্ষাৎকাৰৰ ব্যৱস্থা কৰা হয় য'ত তেওঁলোকে সন্মুখীন হোৱা বিভিন্ন সমস্যাৰ বিষয়ে তেওঁলোকক সোধা হয়। প্ৰস্থান সাক্ষাৎকাৰৰ পৰা সংগৃহীত তথ্যবোৰ সমস্যা নিৰাময়ত ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

২। ঘটনা অধ্যয়ন ঃ ইয়াত গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়সমূহ চিনাক্ত কৰিবলৈ সুক্ষ্মভাৱে নিৰীক্ষণ কৰা হয়। এই নিৰীক্ষণৰ পৰা পোৱা ফলাফলৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি ভৱিষ্যতে পদক্ষেপ লোৱা হয়।

৩। জৰীপ পদ্ধতি ঃ ইয়াত সংগঠিত সাক্ষাৎকাৰ বা প্ৰশ্ন-তালিকাৰ জৰিয়তে নিৰ্দ্ধাৰিত তথ্য সংগ্ৰহ কৰা হয়। প্ৰশ্ন-তালিকাৰ প্ৰয়োগে কৰ্মচাৰীসকলক কিছুমান বিশেষ বিভাগীয় ব্যক্তি-পৰিচালনা কাৰ্যাৱলী সম্বন্ধে মন্তব্য প্ৰকাশৰ সুযোগ দিয়ে। ভাবভঙ্গীৰ জৰীপে কৰ্ম-পৰিবেশ সম্বন্ধে কৰ্মচাৰীসকলৰ ধাৰণা জানিব পৰা যায়।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভাৰতবৰ্ষত মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ লগত জড়িত কিছুমান সংগঠন হ'ল—

- Tata Institute of Social Science, Mamber.
- Shri Ram Centre for Industrial Relations, New Delhi.
- Labour Bureau, Shimla.
- National Labour Institute, New Delhi.
- Indian Council for Social Science Research, New Delhi.
- Delhi School of Social Work.

১৩.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন (MODEL QUESTIONS)

১। মানৱ সম্পদ গৱেষণা বুলিলে কি বুজে?

২। মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশবোৰ কি কি?

৩। মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ প্ৰধান উদ্দেশ্যবোৰ লিখক।

৪। মানৱ সম্পদ গৱেষণাৰ বিভিন্ন কৌশলবোৰ কি কি?

৫। মানৱ সম্পদ গৱেষণা বৰ্তমান যুগত কিয় গুৰুত্বপূৰ্ণ লিখক।

****